

SAJTÓ-HELYREIGAZÍTÁSI PEREK ÉS STRATÉGIAI MANÓVEREZÉS

*A felperesi szerepválasztás hatása a jogi értelmezés mechanizmusára*¹

TANÁCS János – ZEMPLÉN Gábor

egyetemi docens (BME GTK) – egyetemi docens (BME GTK)

1. Bevezetés

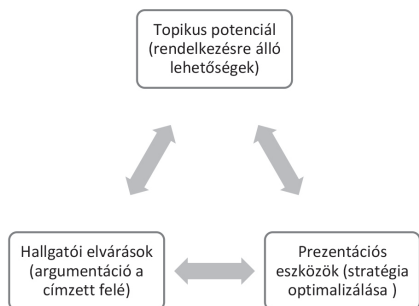
Tanulmányunkban egyfelől társadalmi vitákat is kiváltó hazai jogeseteket és bírói döntéseket elemzünk, másfelől a sajtó-helyreigazítási perek általános érvelésméleti modellezhetőségét vizsgáljuk. Elemzésünk fő célja, hogy egy komplex nyelvi folyamat analizéséhez tárjon fel megfelelő eszközöket, amelyben a bírói indoklás egyfelől társadalmilag értelmezhető *következményekkel járó* cselekvés, másfelől *alátámasztott és megindokolt*, ilyen értelemben tehát megérvelt és normatív eszközökkel elemezhető összetett beszédaktus.

Elsődleges értelmezési keretünk a pragmatikai és dialektikai alapokra épülő, de retorikai szempontokat is integráló stratégiai manőverezés elmélete (az ún. kiterjesztett pragmadialektikai elmélet), amely összekapcsolja az elemzés során az igazolás (alapvetően kontextusfüggetlennek tekintett) vizsgálatát a hatásosságra törekvés kontextusfüggő, retorikai elemzésével, így ötvözi a normatív és deskriptív szempontokat.² Az elmélet alapja, hogy a beszédaktusokat oly módon elemezze, mint a résztvevők (érvelők) beszédcselekvései egy olyan argumentatív diskurzusban, amelyben minden ágens egyidejűleg próbálja meg érvényre juttatni retorikai és dialektikai céljait: meggyőzőnek lenni az álláspont elfogadtatásában (retorikai siker), és megfelelni a kritikai standardoknak (dialektikai normaszegések elkerülése).

¹ A munkát támogatta a K 109456 OTKA pályázat (Integrált Érvelés Tanulmányok). Köszönettel tartozunk az MTA Jogtudományi Intézet Műhelyvitáján résztvevő kutatótársaknak a tanulmány egy korábbi változatához fűzött megjegyzéseikért, valamint Drescher Szilviának, aki a témában rejlt kutatási potenciálra irányította a figyelmünket.

² Frans. Hendrik VAN EEMEREN: *Strategic Maneuvering in Argumentative Discourse: Extending the Pragma-dialectical Theory of Argumentation. Argumentation in Context 2*. Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins Publishing, 2010.

Korábbi elemzések már tárgyalták a bírói döntések stratégiai manőverezését,³ mi azonban ezektől eltérően nem törekszünk a pragmadialektika konkrét szabályrendszerének alkalmazására, hiszen ezeket természetes nyelvi dialógusok elemzésére fejlesztették ki, ahol a cél a véleménykülönbség feloldása.⁴ Ugyanakkor kiemelten vizsgáljuk a retorikai és a dialektikai célok biztosította mozgástéren belül létrejövő manőverezés három elemezhető aspektusát, az érvelők számára adott topikus potenciált, a használt prezentációs eszközöket és a hallgatói elvárásokat.⁵ A *topikus potenciál* az érvelési szituációban rendelkezésre álló lehetőségek repertoárja, tipikusan nyitott halmaz, hiszen egy álláspont védelmében sokféle (okási, szimptomatikus, összehasonlító stb.) érvet sok formában lehet megfogalmazni. A *prezentációs eszközök* kihasználása a kommunikációt érintő stratégiai döntések optimalizálása – például a helyes konfrontációs stratégia megtalálása és alkalmazása. Például, ha az érvelő célja az egyszerű és nem-kevert véleménykülönbség fenntartása az argumentatív folyamat során, akkor cél az álláspont kifejtése oly módon, hogy az nem eredményezi antagonista álláspont megjelenését.⁶ A *hallgatói elvárások* feltételezik, hogy az argumentatív közléseknek van címzettje, és ez hat az ágensek argumentatív performanciájára. A címzett számára megfelelően kialakított üzenetekkel az érvelő könnyebbé teheti érveinek megértését vagy álláspontja elfogadását.

1. ábra: A stratégiai manőverezés három aspektusa⁷

A stratégiai manőverezés keretmodelljét bármilyen jogi érvelésre, így bírói ítéletekre is alkalmazhatjuk. Az érvelő számára rendelkezésre álló manőverezési tér ez által vizsgálható formális eszközökkel (a pragmadialektika hagyományosan a deduktív érvényesség fogalmával dolgozik), és ugyanazzal az eszköztárral potenciálisan ellentmondásmentesen rekonstruálhatók az egymásnak ellentmondó ítéletek is ugyanabban a perben. Elég feltételezni, hogy a felhasznált

premisszák halmazából két, egymásnak ellentmondó, de a felhasznált premisszákából megalapozottan következő konklúzió is konstruálható. Így például az első- és másodfokú ítéleteket manőverezési variánsoknak

³ Eveline T. FETERIS: Strategic manoeuvring in the justification of judicial decisions. In: Frans Hendrik VAN EEMEREN (ed.): *Examining Argumentation in Context: Fifteen Studies on Strategic Maneuvering*. Amsterdam, John Benjamins Publishing, 2009. 93–114.

⁴ A jogi érvelések mezőspecifikus normatív keretei nem minden esetben feleltethetők meg a pragmadialektikai általános (mezőfüggetlen) procedurális szabályaival. A részletesebb ismertetéshez ld. Szabó Miklós tanulmányát jelen lapszámomban (7–19. o.).

⁵ Frans Hendrik VAN EEMEREN – Peter HOUTLOSSER: Strategic Maneuvering. Maintaining a Delicate Balance. In: Frans Hendrik VAN EEMEREN – Peter HOUTLOSSER (eds.): *Dialectic and Rhetoric. The Warp and Woof of Argumentation Analysis*. Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, 2002.

⁶ VAN EEMEREN i. m. 93.

⁷ VAN EEMEREN i. m. 93. alapján.

tekinthetjük, és vizsgálhatjuk, miben használták eltérően a rendelkezésre álló jogszabályi környezetet és a konkrét perdokumentumokat az ítéletek megalapozására.

Először röviden felvázoljuk a gyakorlatot meghatározó jogi kontextust és azon belül a manőverezési teret, majd a jogi érvelés beágyazottságát más (nem jogi) társadalmi alrendszerbe. A jogi eljárás beszédaktusai számos esetben a sajtótermékek révén kapnak nagy nyilvánosságot, és nem csak ‘tény’-ként, hanem attitűdformáló kontextusokban is hatnak a közvélekedésre, a sajtótermékek egyes állításai elemek a jogi eljárások bizonyítási struktúráiban (pl. perelt tartalom sajtó-helyreigazítási perben). A két diskurzus-halmaz interakcióban áll, a jogi értelmezés a konstruktív bizonyítási folyamatokban besorol bizonyos állításokat, ez visszahat a sajtó nyelvhasználatára, a sajtóban pedig a joggyakorlat értékelése visszahat a folyamatok megítélésére.

Az általunk vizsgált szituációtípusba nem csak sajtó-helyreigazítási perek tartoznak. A Nemzeti Választási Bizottság (NVB) döntései is visszahatnak arra, hogy pl. kampányeszközök milyen típusú állításokat tartalmaznak, és ez hat arra, hogy a sajtó hogyan tekint az ilyen típusú döntésekre. Recens példa az NVB 53/2016. számú határozata, amely a „Tudta? Brüsszel egy városnyi illegális bevándorlót akar Magyarországra telepíteni?” kifogásolt szöveggel kapcsolatban

„[...] megállapítja, hogy Beadványozó által sérelmezett, a Kormány által plakátokon közzétett szöveg tartalma politikai véleményként értékelhető, az a választópolgárok választói akaratának befolyásolását, döntési lehetőségeik elősegítését célozza. Erre tekintettel az, illetve annak közzététele nem sérti a Ve. 2. § (1) bekezdés e) pontjában foglalt, a jóhiszemű és rendeltetésszerű joggyakorlás alapelvét, így a Nemzeti Választási Bizottság a kifogásnak nem adott helyt.”⁸

A Kúria által is helybenhagyott határozatról tudósító cikk értelmezi a döntést:⁹

„Elképesztően csavaros érveléssel állapította meg a Legfelsőbb Bíróság, hogy miért valótlanások, amik a kormány népszavazási plakátjain megjelennek. A lényeg: a Tudta? című kormányzati tájékoztató kampány során megjelenő információk – mint például Brüsszel egy városnyi illegális bevándorlót akar Magyarországra telepíteni – köznapri értelemben nem tekinthetően tényeknek, ezért nem is vádolható azzal a kormány, hogy valótlanokat állít.”

A határozat alapján a Kormány a közzétett plakátokkal közvetlenül a választópolgárokat szólítja meg, hogy „azok tartalmával informálja őket, hogy a döntésüket elősegítse”, ugyanakkor mivel a közlő népszavazás tárgyával kapcsolatos az állítás, „az a politikai véleménynyilvánítás védelmi körébe tartozik”.¹⁰ A Kormány a jogi értelmezés

⁸ Nemzeti Választási Bizottság 53/2016. számú határozata, III. pont. <http://www.valasztas.hu/hu/nvb/hatarozatok/2016/2016-5770.html>

⁹ [FT]: Kúria: A kormány tájékoztató kampánya nem hazug, mivel nem is állít tényeket. *Index*, <http://bit.ly/2lxcg7n>

¹⁰ Nemzeti Választási Bizottság i. m. III. pont.

kontextusában jóhiszeműen és rendeltetésszerűen kommunikál, amikor a népszavazás tárgyával összefüggő politikai véleményét közli, még ha ez azt is jelenti a közvélemény felé, hogy nem tényként kell kezelnünk azokat az állításokat, amelyeket „Tudta?” kérdésre adott válaszként kommunikál. A sajtó értelmezi az értelmezést, amit tekinthet oximoronnak, a tudálékosság eszközeként (pl. ‘objektív vélemény’).

A sajtó és a jogi eljárások diskurzus-halmazában érvelési kontextusokban is megjelennek a másik halmazból elemek, az átvétel mellett a jelentésattribúció és értékelés visszahat a sajtó és a jogi eljárások megítélésére. A komplex translációs folyamatok érintik a hatalmi ágak megítélését és egyensúlyát. Mi részletesebben azt vizsgáljuk, hogy két, ma már ‘történelmi’ sajtó-helyreigazítási per esetén milyen dinamika bontakozott ki. Vázlatosan és általánosítva a manőverezési teret – amiben résztvevők pozícionálhatják magukat – megmutatjuk, hogy milyen pertaktika eredményezhet egyfelől győzelmet a jogi kontextusban, másfelől bizalomvesztést a közéleti diskurzusban.

2. Az elemzés kontextusai

A következőkben az *Élet és Irodalom* (továbbiakban *ÉS*-ként is rövidítve) hetilap két sajtó-helyreigazítási perét elemezzük részletesebben érveléseméleti nézőpontból. Az első az *ÉS* 1999-ben lezajlott pere, amelyet a *Fiúk a bányában – az Orbán-család vállalkozásai* című cikk hívott életre, míg a második per a hetilap 2005-ös *Tokaji borcsaták* című cikksorozatát követte. A két vizsgált esetben a hetilap közölni volt köteles a felperes által megadott szövegű helyreigazítást, amely szerint cikkeiben a per tárgyát képező megnyilatkozásokkal „valótlant állított”. A 2005-ös perben már „[m]ásodsor marasztalták el jogerősen az *Élet és Irodalom* című hetilapot helytelen szóhasználat miatt”.¹¹

Az első esetben az *Élet és Irodalom* 1999. augusztus 19/20-i számában megjelent cikk öt állításának valóságát kifogásolta a felperes.¹² Az állítások valósága öt állításból három esetében közvetlenül, egy esetben pedig közvetve szemantikai értelemzési problémává transzformálódott: a Fidesz-cég, és vele kontrasztban a Fidesz-közeli szó jelentése vált vita tárgyává, nyelvészeti szakértői értelmezéseket, majd bírói értelmezést és döntést kívánva.¹³ Az elsőfokú bíróság ezekben a kérdésekben egyértelműen a felperes javára döntött, az ötödik kifogásolt állítás kapcsán pedig részben a felperesnek, részben az alperesnek adott igazat. Összességében tehát a felperes lett pernyertes, és a hetilapot a helyreigazítás közzlésére kötelezték. Az alperesi hetilap fellebbezett a döntés ellen, ám a másodfokú ítélet helyben hagyta a korábbi döntést.¹⁴

A második, 2005-ös esetben a per elvesztése különösen érzékenyen érintette a hetilap reputációját, ugyanis a cikk az oknyomozó-tényfeltáró újságírás elismert példája volt. Rajnai Attila, a cikk írója 2005-re már Soma-díjas (2002), valamint a „kiemel-

¹¹ N. n.: Orbán Viktor nem taggyűlésen osztogatott üzleti tanácsokat. *Jogi Fórum*, <http://www.jogiforum.hu/hirek/12852>.

¹² Kovács Zoltán – Tarnói Gizella (szerk.): *Fiúk a bányában. Fidesz-perek az ÉS ellen*. Budapest, Irodalom Kft., 2000. 109–111.

¹³ Uo. 128–137.

¹⁴ Uo. 323–331.

ten színvonalas írásmű” kategória (2003) szerzője. Mindkét cím annak a Gőbölös „Soma” József Alapítványnak az értékelő kategóriája, amely a kiemelkedő minőségű, társadalmi-gazdasági visszásságra fényt derítő tényfeltáró cikkeket díjazza. Ezen túl az újságíró szakma a megtámadott cikket magában foglaló cikksorozatot (*Tokaji borcsaták I-IV.*) jelentős oknyomozói újságírói teljesítményként pozícionálta: a *Minőségi Újságírástért Díj* 2005. május havi díjazottja lett.¹⁵ Sükösd Miklós szerint pedig az írást megjelentető *Élet és Irodalom* a magyar oknyomozó-tényfeltáró újságírás egyik fellegvárának számított az akkoriban kevés számú néhányból:

„Az *ÉS* teljesítménye a bányáügyben és más ügyek feltárásában kiemelkedik a hazai sajtó egészéből. De miért van olyan kevés példánk a magas szintű tényfeltárára?”

„A lap [t.i. az *ÉS*] riporterri gárdája a két legjobb tényfeltáró újságíróközösség egyikét alkotja a mai [2000] Magyarországon. A másiknak a *Heti Világgazdaság (HVG)* újságírócsoportját tarthatjuk.”

„Egy tényfeltárással foglalkozó lap hitelességét egyrészt a közölt cikkek tartalma (módszertana, tényekkel alátámasztott dokumentációs munkája, oknyomozó, összefüggéseket feltáró eredményei) minősíti. Az *ÉS* itt – a tényfeltáró újságírásról feljebb mondottak értelmében – kiemelkedő és hiteles munkát végez.”¹⁶

2.1. Sajtóperek és a hatalmi ágak egyensúlya

A vizsgált sajtó-helyreigazítási perek a rendszerváltást követő közéleti nyilvánosság fajsúlyos, nagy jelentőségű pereinek tekinthetők: nem csak azért, mert az egyik érintett szereplő „a demokrácia örökutájaként” kezelt sajtó reprezentatív képviselője, hanem mert a per alá vont cikkek 1999-ben az akkor regnáló, 2005-ben pedig a korábbi miniszterelnök (O. V.) személyét érintik.

A fokozott társadalmi nyilvánosság és az ebből fakadó koncentrált médiafigyelem miatt a pereknek már a kezdetektől volt egy olyan olvasata, hogy a mérleg egyik serpenyőjében a magyar oknyomozó-tényfeltáró újságírás emblemikus organumának számító *Élet és Irodalom* megbízhatósága és szakmai presztízse, míg a másikban a (korábban regnáló) miniszterelnök szavahihetősége és politikusi presztízse áll.¹⁷

Különösen erős médiafigyelem kísérte az *ÉS* 2005. március 11-i száma által kibombantott második ügyet: a HVG megbízásából a Medián által készített és 2005. április 13-án közzétett felmérés szerint a cikk által problematizált, O. V.-t érintő cégügyről a megkérdezettek 79 százaléka hallott, míg a szintén márciusban címlapra került [O.

¹⁵ N. n.: Tovább él a Minőségi Újságírástért-díj. *Heti Világgazdaság*, <http://hvg.hu/media/20050622dij>.

¹⁶ SÜKÖSD Miklós: Tényfeltáró újságírás Magyarországon. II. rész. In: KOVÁCS-TARNÓI (2000) i. m. 382–387.

¹⁷ Áruklodó a Magyar Nemzet címadása a másodfokú döntést követően: „A tényfeltáró meztelen”. Ld. KOVÁCS-TARNÓI (2000) i. m. 394.

V.-tól származó] kezdeményezéséről, a Nemzeti Konzultációs Testület létrehozásáról csupán 39 százalék.¹⁸

A megkérdezettek alapján „a közvélemény nagy része (56 százaléka) legalábbis valószínűnek” tartotta, hogy O. V. miniszterelnöki pozíciójával összeférhetetlenül „valóban adott tanácsokat felesége cégének”, és a politikus népszerűségi indexe egy hónap alatt 8 ponttal esett vissza, amelyet az elemzés jelentősnek, és a „cégbotránytól aligha függetleníthetőnek” ítélte.¹⁹ A felmérés szerint az O. V. által vezetett párt szimpatizánsai közül csak minden ötödik (azaz 20%-uk) tartotta kizártnak, hogy a történet valós, míg csaknem minden negyedik (azaz 25%-uk) valószínűnek tartotta, hogy igaz.²⁰ A pártpreferenciával nem rendelkező, és ezért az ügyben semlegesnek, elfogulatlannak tekinthető közvélemény inkább arra hajlott, hogy a folyóirat valós történetről számolt be, és kevésbé arra, hogy nem.²¹

Ezek alapján a bírói döntés a társadalmi nyilvánosság terében a végrehajtói hatalmi ágat is legitímálta ill. delegitímálta, azaz nem csak a három fő hatalmi ág társadalmi ellenőrzésére rendeltetett negyedik hatalmi ág, ezen belül a magyar oknyomozó újságírás (a konkrét esetekben pedig az *ÉS*) szavahihetőségét érintette.

Az első és másodfokú ítéletekben bekövetkezett változások megosztották a jogász-közösséget. A *Jogi Fórum* beszámolója szerint a Fővárosi Bíróság első fokon hozott döntését „azért méltatták jogász körökben, mert a bíró nem dőlt be a kft. szándékának, és túllépve a formáljogi (vagyis a közgyűlések közgyűlés voltát firtató) szempontokon, az alkérdések helyett egészében értékelte az elé tárt helyzetet”.²² Ehhez képest a másodfokú ítélet abból kiindulva, hogy „az elsőfokú bíróság nem mérlegelte pontosan, hogy mire irányul a kereset, gyakorlatilag lenullázta Pataki Árpád [az első fokon eljáró bíró] utóbb példaértékűnek kiáltott ítéletét, hisz a kft. szándékának megfelelően épp a taggyűlés nem taggyűlés voltára hivatkozva kötelezte helyreigazításra a hetilapot”.²³

Az elvesztett perek anyagát a hetilap egy-egy kötetben jelentette meg *Fiúk a bányában*, illetve *Fiúk a szőlőben* címmel. E korántsem szokásos eljárással a szerkesztőség azt kívánta dokumentálni, hogy értelmezésükben az oknyomozó-tényfeltáró újságírás eszközeivel feltárható visszás társadalmi jelenségek, azaz az újságírás társadalmi rendeltetése szempontjából életszerűtlen, abszurd, sőt törvényi szöveghehelyekkel ellentét-

¹⁸ N. n.: Medián: a kormánypártok utolérték a Fideszt. *Heti Világgazdaság*, <http://hvg.hu/kozvelemenymedian/20050413median/2>.

¹⁹ Uo. Ld. még N. n.: Medián: zárul az olló a nagy pártok között. *Magyar Nemzet*, http://mno.hu/migr_1834/median-zarul-az-ollo-a-nagy-partok-kozott-569312; N. n.: Márciusra tovább nőtt a Fidesz-MPSZ előnye. *Medián Közvélemény- és Piackutató Intézet*, <http://www.median.hu/object.283846c6-04f8-450c-a4a4-2f95f77250b8.ivy>; N. n.: Romló közhangulat, elbizonytalanodó kormányoldal. *Medián Közvélemény- és Piackutató Intézet*, <http://www.median.hu/object.4de1b245-4907-4d6d-8ec2-9d5c4f82aad3.ivy>.

²⁰ N. n.: Medián: Csökkent a Fidesz előnye és Orbán népszerűsége. *Origo*, <http://www.origo.hu/itthon/20050414median.html>.

²¹ Ld. uo.

²² N. n.: Orbán Viktor nem taggyűlésen osztogatott üzleti tanácsokat. *Jogi Fórum*, <http://www.jogiforum.hu/hirek/12852>.

²³ Uo.

ben álló ítéletek születtek. A sajtó reputációvédelmi reakciója visszahatott az igazságszolgáltatás presztízsére.

2.2. Sajtóperek jogi kontextusa

Mivel a sajtó-helyreigazítás sokat elemzett terület, és alapvető jogi kereteinek ismeretése könnyen fellelhető, ezért a következőkben igyekszünk azokat a szempontokat kiemelni, amelyek nem, vagy nem hangsúlyosan kerülnek elő az áttekintésekben,²⁴ azonban más típusú jogi eljárások dinamikáját is vizsgálhatóvá teszik (pl. reklámok,²⁵ kampányok).

A sajtó-helyreigazítás eljárásjogi szabályait a Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban Pp.) XXI. fejezetében rögzíti, anyagi szabályait pedig részben a Polgári Törvénykönyv,²⁶ valamint a normaértelmezés tárgyában született 12–15. számú Polgári Kollégiumi állásfoglalások, részben külön törvényben rögzített médiaszabályok specifikálják.

2010. december 31-ig a sajtó működését az 1986. évi II. törvény – Sajtótörvény – (a továbbiakban: Stv.), valamint a törvény végrehajtásáról szóló 12/1986. (IV. 22.) MT rendelet tartalmazta. 2011. január 1-én életbe lépett a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. Törvény (a továbbiakban: Smtv.), amelynek eredményeként a régi Ptk. 79. §-ban szabályozott tartalom lényegében átkerült az Smtv. 12. §-ba.²⁷ A legfontosabb változások közé tartozik,²⁸ hogy a 79. § „napilap, folyóirat (időszaki lap), rádió, televízió vagy filmhíradó” kitétele helyébe a „médiatartalom” kifejezés került, továbbá a sérelmes közlemény nem csupán napilapból, folyóiratból, filmhíradóból, vagy rádió, illetőleg televízió műsorszolgáltatásából

²⁴ TATTAY Levente: *A közszereplők személyiségi jogai*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2007. 180–183. Ld. még FLECK Zoltán: A szólás szabadsága és a személyiség védelme a polgári jogi bírói gyakorlatban. *Médiakutató*, 2005. nyár, http://www.mediakutato.hu/cikk/2005_02_nyar/06_szolas_szabadsaga; DR. SARKADY Ildikó: A közszereplők személyiségvédelme a bírói gyakorlatban. *Médiakutató*, 2006. ősz, http://www.mediakutato.hu/cikk/2006_03_osz/06_kozszereplok_szemelyisegvedelme; Uő.: A sajtójog aktuális kérdései. *Jogi Fórum*, www.jogiforum.hu/publikaciok/72; Uő.: *Média jogi íráások*. Budapest, Új Mandátum Kiadó, 2005. 20–26.; BESENYEI Lajos – BÍRÓ György: *Személyek joga*. Miskolc, Novotni Kiadó, 2010. 185–191.; PETRIK Ferenc: *A személyiség jogi védelme. A sajtó-helyreigazítás*. Budapest, HVG–Orac, 2001. 245–301.; DR. PRIBULA László: *A sajtó-helyreigazítás bírósági gyakorlata*. Budapest, HVG–Orac, 2012a.; CSEHI Zoltán – KOLTAY András – NAVRATYIL Zoltán (szerk.): *A személyiség és a média a polgári és a büntetőjogban*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014.; MENYHÁRD Attila – GÁRDOS-OROSZ Fruzsina (szerk.): *Személy és személyiség a jogban*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016.

²⁵ Ld. CSORDÁS Hédi Virág: Eltérő színterek, eltérő bizonyítási eljárások. A GVH döntése a Dove vs. Nivea összehasonlító reklám ügyében c. tanulmányát a jelen kötetben.

²⁶ Jelenleg az új Ptk. (a 2013. évi V tv.) XI. Címén belüli személyiségi jogok körében rögzített szakaszai, ennek hatálybalépéséig a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény, azaz a 2014. március 14-ig hatályos Ptk. 79. §-a. A Ptk. hatálybalépése előtt született sajtómegjelenések (cikkek szövegek) estében a régi Ptk. rendelkezéseit kell alapul venni.

²⁷ KOLTAY András: A médiaalkotmányról. *Közjogi Szemle*, 2010. december, 19–26.

²⁸ A jelentős változásokkal kapcsolatban ld. még KOLTAY i. m. 23.

származhat, hanem napilap, internetes sajtótermék, hírügynökség, időszaki lap, lekérhető médiaszolgáltatás és lineáris médiaszolgáltatás médiatartalmából is.²⁹

Az Smtv. hatálybalépésével párhuzamosan az eljárásjogi szabályozást magukban foglaló, a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény XXI. Fejezetének 342–346. §-ai is megváltoztak, értelemszerűen fogalmilag igazodva az Smtv.-ben alkalmazott kategóriákhoz. A nem kötelező érvényű, ugyanakkor a bírói gyakorlatot alapvetően meghatározó anyagi jogi szabályokat, amelyeket a Polgári Kollégium 12–15. számú állásfoglalásai jelölnek ki, sem az Smtv., sem az új Ptk. életbelépése nem érintette.

A rendelkezésre álló topikus potenciál feltérképezésének fontos eleme, hogy sajtó-helyreigazítást tartalmilag három kategóriában lehet kezdeményezni: helyreigazítás alapja lehet valótlan tények közlése, valótlan tények híresztelése (amikor a valótlanak minősülő állítás alapja mástól szerzett értesülés), valamint valós tények hamis színben feltüntetése. Ugyanakkor a perelhetőség irányelvei a PK. 12. sz. állásfoglalás alapján tartalmaznak bizonyos restriktciókat:

„A sajtóközlemények körében a társadalmi, politikai, tudományos és művészeti tárgyú vita szabad kibontakoztatása a társadalmi fejlődés nélkülözhetetlen feltétele, közéleti aktivitásra ösztönöz, társadalomformáló és személyiségalkító hatású. Az ilyen vitával kapcsolatos véleménynyilvánítás, értékelés, bírálat általában nem lehet sajtó-helyreigazítás tárgya, mert a sajtó-helyreigazítás a tényállításokra korlátozódik.

Az ilyen tárgyú közlemények olyan tényállításokat, tényközléseket is tartalmazhatnak, melyekre vonatkozóan esetenként éppen a rendelkezésre álló előzmények, adatok alapján állított, illetve feltételezett tények valósága vagy valótansága a vita tárgya. Ez esetben sem lehet tehát helye sajtó-helyreigazításnak, és akkor sem, ha a tényállítás nem annak a személyére vonatkozik, aki igényt kíván érvényesíteni. A társadalmi, politikai, tudományos, művészeti vita eldöntése nem a sajtó-helyreigazítási eljárásra tartozik. Más megítélés alá esik a bírálat, értékelés, ha a sajtóközlemény a megbírált személyt tévesen idézi...”

Bizonyos típusú viták így nem terelhetők erre a jogi útra, ez azonban bírói hatáskörbe vonja annak megítélését, hogy milyen vitatípusba tartozik a véleménykülönbség. Ez sokszor nem triviálisan megítélhető, így a peres feleknek manőverezési lehetősége van a folyamat különböző szakaszaiban. A jogi környezet tehát aluldeterminált a perelhetőség érvényesíthetőségének tekintetében és a ‘ténycentrikus’ döntési helyzetet, amely szigorúan procedurális folyamatként tekint a sajtó-helyreigazításra, tovább árnyalja, hogy a konkrét szöveg értelmezésekor a bírót a PK. 12. számú állásfoglalást nyitott, értelmezést és hermeneutikai munkát végző ágensnek tekinti:

²⁹ Az Smtv. I. címe tartalmazza a médiaszolgáltatás, médiaszolgáltató, műsorszám, lekérhető médiaszolgáltatás, lineáris médiaszolgáltatás, sajtótermék, médiatartalom, médiatartalom-szolgáltató fogalmak meghatározásait.

„A jogsértés elbírálásánál ezért nem lehet a használt kifejezéseket elszigetelten vizsgálni, tekintettel kell lenni a szövegkörnyezetre is, és az egymáshoz tartalmilag szorosan kapcsolódó, egymással összetartozó részeket összefüggésükben kell vizsgálni [...] nem formális megjelenésük, hanem valóságos tartalmuk szerint kell figyelembe venni, a sajtóközlemény egymással összetartozó részeit összefüggésükben kell értékelni, és az értékelésnél tekintettel kell lenni a társadalmilag kialakult közfelfogásra a sajtó-helyreigazítási igények elbírálásánál, annak a kérdésnek a megítélésénél, hogy a jogosult a jogait rendeltetésszerűen gyakorolja-e, érvényre kell juttatni a törvény célját...”

Nem ‘triviális’ az értelmezés, ha a ‘közfelfogás’ megítélése a bíró hatáskörébe tartozik, a legegyszerűbb esetben már azért sem, mert nem nyilvánvaló, hogy egyértelmű (unikális) értelmezésként kell a köz felfogását tekinteni egy ügy kapcsán, vagy heterogén olvasatok halmazának. Ennek egyik tanulságos példája az a szakvélemény, amely az első *ÉS*-perben született. Az értelmező szakértő (Hajdú Péter) a ‘Fidesz-cég’ jelentésének többértelműségét vizsgálja és deklarálja (az alperes védelmében),³⁰ ám a bírói döntés (a felperes mellett) egy értelmezési lehetőségre épít.³¹

3. A pertaktika feltárása

Az *ÉS* általunk vizsgált második perében a helyreigazítást a hetilapnál 2005. április 8-i dátummal nem a figyelem középpontjába került korábbi miniszterelnök, hanem a Szárhegy-dűlő–Sárazsadány–Tokajhegyalja Kft. ügyvezetője kezdeményezte: a cikkben szereplő egyik állítás valóságtartalmát kifogásolta, és azt a Kft. jó hírnevét sértőnek értékelte. A helyreigazítás keretében megjelentetni kért szöveg a következő volt:

„Helyreigazítás – Lapunk 2005. március 11-i számának Tokaji borcsaták II. című cikkében valótlanul állítottuk – illetőleg híreszteltük –, hogy a Szárhegy-dűlő–Sárazsadány–Tokajhegyalja Kft. 2000. szeptember 6-án, 2001. június 4-én, valamint 2001. december 2-án taggyűlést tartott, ezért ilyen taggyűlésekről jegyzőkönyv sem készülhetett.”³²

A hetilap szerkesztősége a helyreigazítás közlését elutasította, és ezt az április 17-i számban a szerkesztőség állásfoglalásaként közzé is tette. A Szárhegy-dűlő–Sárazsadány–Tokajhegyalja Kft. a visszautasítást követően, élve kereseti jogával, sajtó-helyreigazítási pert indított.

³⁰ KOVÁCS–TARNÓI (2000) i. m. 126–128.

³¹ A nyelvészeti szakértői véleményre vonatkozó első fokú bírói értelmezéssel kapcsolatban lásd uo. 135., míg a másodfokú, itt már Kálmán László nyelvész állásfoglalását érintő bírói értelmezéssel kapcsolatban pedig uo. 330.

³² KOVÁCS Zoltán – TARNÓI Gizella (szerk.): *Fiúk a szőlőben. A Tokaji borcsaták per- és sajtóanyaga*. Budapest, Élet és Irodalom, 2005. 223.

A pert az *Élet és Irodalom* első fokon megnyerte, másodfokon és a Legfelsőbb Bíróság előtt azonban elvesztette. A per e sajátos, a jogi gyakorlatban persze hétköznapi tapasztalatnak számító dinamikája komoly (túlfűtött érzelmeiktől sem mentes) interpretációs munkára készítette nemcsak a jogi közvéleményt, hanem a vesztes felet is: értelmezhető-e a vereség, és ennek részeként a döntés másodfokon lezajlott megváltoztatása? Ennek eredményeként a hetilap és szakmai támogató környezete megpróbált szót adni azokról a mechanizmusokról, amelyek a két per elvesztéséhez vezettek.

Megpróbálták azonosítani, hogy mik is az oknyomozó-tényfeltáró újságírás nehézségei, ám nem látszik, hogy e belátások az ilyen per- és kommunikációs taktikák kezelési, kivédési módjaihoz szolgáltatnak volna szempontokat. Az akkoriban érvényesnek tekintett helyzetértékelés szerint az oknyomozó-tényfeltáró újságírás szokásos nehézsége „a tények értékelésének jogászai és újságírói megközelítésének” különbsége.³³ Vajda Éva, az oknyomozó-tényfeltáró újságírás és oktatásának neves személyisége szerint ugyanis a sajtó-helyreigazítási perek legfontosabb problémája „a peres eljárásokban alkalmazandó bizonyítási módszerek által megkövetelt pontosság nem ültethető át a hétköznapi újságírói gyakorlatba”.³⁴

A felperesi kommunikációs stratégiát és pertaktikát illető belátások terén az *ÉS* eljutott odáig, hogy azonosította a felperesi stratégia sajátosságait, ugyanakkor nem vont le konstruktív tanulságokat, amelyek hasonló eseteket megelőzhetnének. A számvetést sajátos kettősség hatja át: egyszerre mutatja feltárhatónak, azonosíthatónak és lényegében ésszerűnek a felperesi viselkedést, illetve minősíti abszurdnak, lényegében irracionálisnak a pertaktikát lehetővé tevő jogi feltételrendszert. A szóban forgó két vesztes per kapcsán visszatérő kritika illette a felperesi kommunikációs stratégiát és pertaktikát, és az ilyen taktikai megfontolásokat akaratlanul is kiszolgáló ítéletet.³⁵ A bírálat – a média szerves részét képező hetilaptól nem kevéssé meglepő módon – magában foglalta azoknak a médiamechanizmusoknak kritikáját is, amelyeket a felperesek a maguk oldalán kihasználtak.³⁶

Felperesi taktikaként/stratégiaként a következő részletekből álló mintázatot azonosítják az *ÉS* elemzői: első lépésként a „perek tárgyát is a kommunikációs szempontok figyelembevételével választották ki”,³⁷ amelynek a lényege: „a cikk állításai közül kiemelni egy olyan elemet, amelyik mindent egybevetve alighanem sikerrel perelhető, bár nem a leglényegesebb kérdést”.³⁸ Ezzel az eljárással a „alaposan leszűkítették a

³³ N n.: Bírói gyakorlat sajtóperekben. *Jogi Fórum*, <http://www.jogiforum.hu/hirek/14365>.

³⁴ Ld. uo.

³⁵ „Az ügynek nincs vége. Ez a *pertaktika* nem is alkalmas arra, hogy lezárjon egy ügyet, a nyomában született ítélet gyakorlatilag nem ad választ semmire. Nem volt taggyűlés. Nem taggyűlés volt. Tagok egymás közti megbeszélése volt – ahogy tetszik.” (Kiemelés tőlem – T.J.) Ld. Kovács Zoltán: Fiúk a szőlőben. *Élet és Irodalom*, XLIX. évfolyam, 32. szám (2005. augusztus 12.), http://www.es.hu/kovacs_zoltan;fiuk_a_szoloben;2005-08-14.html

³⁶ Sükösd Miklós: Bányaperek. A Fidesz kommunikációs stratégiája. *Élet és Irodalom*, XLIX. évfolyam, 18. sz. (2005. május 6.). Ld. még Kovács Zoltán: Pernyertes-közeli. *Élet és Irodalom*. LII. évfolyam, 26. sz. (2008. június 27.), http://www.es.hu/kovacs_zoltan;pernyertes-kozeli;2008-06-30.html.

³⁷ Sükösd (2005) i. m.

³⁸ Kovács (2008) i. m.

cikkek tartalmát, néhány nyelvtani elemet ragadtak ki, és nem foglalkoztak a sokkal fontosabb alapkérdésekkel.”³⁹ A felperes részéről a sajtó-helyreigazítás „az ügy egésze szempontjából alapvető *jelentőséggel nem bíró részletekre* irányult és ezzel kísérelte olyan színben feltüntetni az eredetileg megjelent cikket, mintha az teljes egészében valótlanúságot állított volna”.⁴⁰

A felperesi taktikát illetően legalább ilyen fontos belátás az is, hogy nem a cikk által előtérbe állítani szándékozott közszereplők, hanem helyettük valaki más, például a Tokaji borcsaták perben „a kft. ügyvezetője kér a riportok lényegét nem érintő tényre helyreigazítást”.⁴¹

A bírálatok egy része a bírói gyakorlatot értékelte:

„Az elsőfokú döntés *lényeges és lényegtelen közötti határozott különbségtételével* és életszerű ítéletével szemben az Ítéletábrá sáv, jogi formalizmusra alapított döntése semmit sem tisztáz. Míg az elsőfokú bíróság az ügy egészének szempontjából, és a szavak köznapis jelentésének, vagyis olvasói szempontok figyelembevételével is különböztet *lényeges és lényegtelen között*, a másodfok ítélete bezárul egy életidegen világba. A másodfokú ítélet természetesen nem abszurd, csak éppen alkalmatlan arra, hogy az olvasót érdemben informálja a riportban leírt állításokról.”⁴²

A felperesi perstratégiát, illetve a bírói döntés dinamikáját illető bírálatok tehát láthatóan nem a pontosság-bizonyíthatóság-bizonyítási módszerek problémakörében mozognak, hanem a lényegesség-lényegteleniség kérdésében. Összefoglalva tulajdonképpen két dolgot kifogásolnak: egyrészt, hogy a tényfeltáró írásmű szempontjából lényegtelen szereplő indítja és viszi sikerre a pert, illetve, hogy az illető az „ügy”, azaz a cikk egésze szempontjából lényegtelen részletre vonatkozóan harcolja ki a valótlan tényállás helyreigazítását. Alperesi oldalról ezek látszanak megágyazni annak a perstratégiának, hogy a cikk egy jól kiválasztott állítása sikerrel perelhető.

A per elemzése alapján három további megfigyelést tehetünk, amelyek túlmutatnak a vesztes alperesi szereplő nézőpontján.

3.1. Bírói ítéletek és jelentésrealizáció

Elsőként érdemes megnéznünk, hogyan alakultak a bírói döntések és mi alakította ily módon őket (2. ábra). Az első és másodfokon eljáró bírók ítéletei között mutatkozó különbség, egyéb tényezők mellett, jól értelmezhető aszerint, hogy a perbe fogott írásmű szövegét és ezzel a sajtó- és véleménynyilvánítás szabadságát tartották elsődlegesnek, vagy a személyhez fűződő jogokat és a személy jó hírének védelmét. Ez a döntés kihasználással lehet arra, hogy az értelmezés során előálló jelentéstani (szemantikai) kérdésben

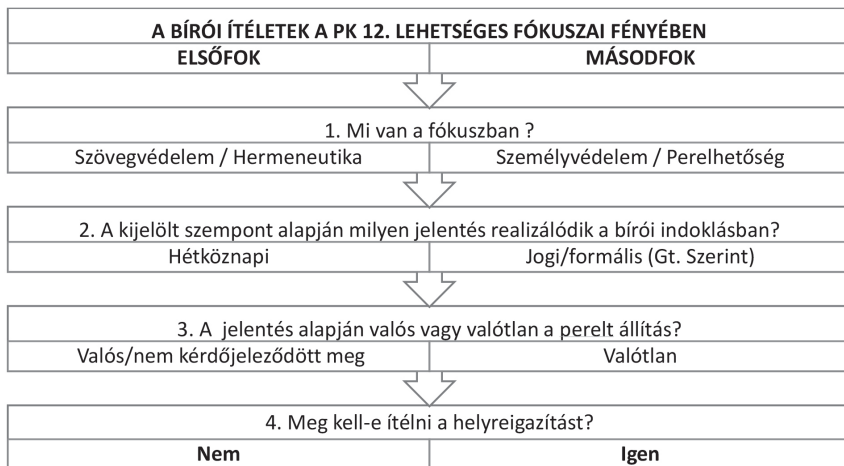
³⁹ SÜKÖSD (2005) i. m.

⁴⁰ Uo. Kiemelés tőlünk: a Szerzők

⁴¹ Ld. uo.

⁴² Kovács (2005). Kiemelés tőlünk: a Szerzők.

a köznapi vagy a jogi/formális értelmezés mellett döntöttek, és a per tárgyát képező állítás valóságához hogyan viszonyultak.

2. ábra: A bírói ítéletek alakulása a hermeneutikai fókusz függvényében

Érdemes megjegyeznünk, hogy a PK. 12. számú állásfoglalás mindkét nézőpontot kiemelten hangsúlyozza, és egyaránt rögzíti, hogy a „sajtóhelyreigazítás olyan sajátos személyiségvédelmi eszköz, amely közvetve egyéb érdekek védelmére is szolgálhat”, illetve, hogy a „sajtóhelyreigazítás iránti igény elbírálásánál a sajtóközleményt a maga egészében kell vizsgálni”. Bizonyos szövegrészek az állásfoglalásban a személyiségvédelmi funkciót részletezik és nyomatékosítják, míg más szöveghelyek hangsúlyozzák, hogy „ha a közlemény a maga egészében és összefüggéseiben megfelel a valóságnak, ez esetben egyes – az egészhez képest lényegtelen – részlet nem szolgálhat alapul helyreigazításra”.

A PK 12. tehát két egyenrangúan egymás mellé állított, külön-külön kimerítő és kizárólagos megfogalmazású kritériumrendszer tár az értelmező bíró vagy az érintett szereplő elé. A két nézőpont és feltételrendszer viszonya nincs rendezve, egymáshoz képest rangsorolva. Ily módon egyfelől a bírói ítéletek ésszerűek és szövegszerűen alátámaszthatók, akár a szöveg-, akár a személyiségvédelmi aspektust helyezik előtérbe. Másfelől egy konkrét ítélet bármely vesztes érintettje (legyen az akár ebben az esetben az alperes, más esetben a felperes) ellentmondásosnak, nem megalapozottnak tudhatja prezentálni a döntést azáltal, hogy a bírói ítéletben nem hangsúlyozott szemponthoz illő, kimerítő és kizárólagos megfogalmazású szöveghelyeket állít előtérbe (pl. az *ÉS* szerint a bírói indoklás ‘többszörösen jogszabálysértő’, ‘kirívóan okszerűtlen’, ‘logika-*ilag* ellentmondásos’⁴³).

⁴³ KOVÁCS-TARNÓI (2005) i. m. 443–445.

3.2. Felperesi szerep, jogértelmezés és többértelműség a gyakorlatban

A következő megfigyelés azzal kapcsolatos, hogy mennyire kezelik egységesen a különböző fokú eljárások a szavak és kifejezések többértelműségének kérdését. Egyfelől ugyanis azt látjuk, hogy mind a jogalkotó, mind a jogértelmező tisztában van a nyelvi többértelműség jelenségével és reflektáltan igyekszik kezelni azt. Így például a PK. 12. a többértelműség kérdésében a jogalkotó magas fokú tudatosságát mutatja: az állásfoglalás számot vet a hétköznapi vagy társadalmi jelentéssel és vele szemben egy adott tudás- vagy szakterületen belül formális jelentés különbségével, a szövegekörnyezet jelentésbefolyásoló tulajdonságával, a szöveg egyes részei és a szövegegész szintjén létrejövő jelentéskülönbségekkel. Ehhez társul, hogy az egyik klasszikus jogértelmezési technika a szemantikai-nyelvtani értelmezés módszere.⁴⁴

A vizsgált esetben a per dinamikája a jelentés nem evidens, nem unikális voltát hozta felszínre. Az első és másodfokú ítélet különbségében fontos tényező, hogy a „taggyűlés” melyik értelmezése realizálódik: a hétköznapi vagy a Gt. szerinti ‘formális’. A *folyamat* az interpretáció szükségességét, nem kézenfekvő voltát mutatja.

Bár a vizsgált perben a bizonyítási kötelezettség nem a felperest terhelte, „ennek ellenére csatolta a kft. tagjainak és ügyvezetőjének teljes bizonyító erejű magánokiratba foglalt nyilatkozatát arról, hogy az alperes által megjelölt időpontokban nem tartott taggyűlést”.⁴⁵ A teljes bizonyító erejű magánokirat sajátossága, hogy a „Pp. 196. § (1) bekezdésében előírt bizonyító ereje a bizonyítékok mérlegelése során – annak ellenkező bizonyításáig – köti a bíróságot”.⁴⁶ Ebből adódóan a másodfokon eljáró bíró úgy látta – úgy kellett látnia –, hogy a felperesi kft. tagjainak teljes bizonyító erejű magánokiratba foglalt nyilatkozata alapján megerősítést nyert: a szóban forgó időpontokban nem tartottak taggyűlést.⁴⁷

A magánokiratban szereplő kijelentés igazságértéke ténylegesen azonban függvénye annak, hogy a taggyűlés melyik értelmét részesítjük előnyben (hogyan diszambiguáljuk a jelentést). Így például elképezhető, hogy a kft. nem tartott a Gt. szerinti értelmében összejevetelt (taggyűlés_{Gt.}), miközben a taggyűlés hétköznapi értelmében (taggyűlés_{köznapi}) = a tagok érdemi eszmecsereje a kft. ügyeiről) igen. Ebben az esetben a magánokiratban foglalt kijelentés a Gt. szerinti formális jogi értelemben lehet igaz, míg a hétköznapi értelemben lehet hamis, vagy egyszerűen csak nem bizonyított. A taggyűlés jelentéseinek különbsége több dolgot is világossá tesz.

Egyrészt, hogy a teljes bizonyító erejű magánokiratokhoz kapcsolódó anyagi jogi kötöttség a jelentés egyértelműségét feltételezi egy olyan esetben, amikor a többértelműség a jogi kiindulópont, a megfelelő jelentés kiválasztása pedig a per egyik fő kérdése. Tanúskodhat arról a bizonyító erejű magánokirat, hogy a vitapartner milyen jelentést adhatott a perelt szöveghelynek (szerzői intenció)? Esetleg arról, hogy hogyan

⁴⁴ Lásd e kötetben TÓTH J. Zoltán: A magyar bírói érvelés jellege: jogértelmezés és jogi érvelés a magyar felsőbbbíróságok gyakorlatában c. tanulmányának 2. fejezetét (‘Módszertani klasszifikáció’)

⁴⁵ KOVÁCS–TARNÓI (2005) i. m. 334.

⁴⁶ KOVÁCS–TARNÓI (2005) i. m. 321.

⁴⁷ KOVÁCS–TARNÓI (2005) i. m. 321.

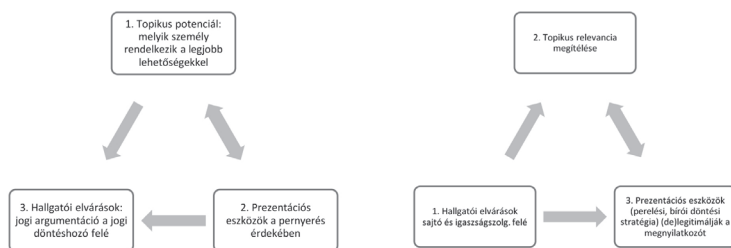
volt érthető egy, az okirat kelteztetése előtt publikált szöveg egyik kifejezése egy adott szövegekörnyezetben?

Másrészt a vizsgált esetben a magánokirati nyilatkozat bizonyító erejűként történő kötelező elfogadása önkéntelenül is elkötelezi az értelmezőt a formális jogi értelmezés mellett, a hétköznapival szemben. Fontos kiemelnünk: a probléma nem pusztán az, hogy az okirat elfogadása egyik vagy másik jelentés mellett teszi le a voksát, hiszen ezt végül a bírónak is meg kell tennie. A probléma az, hogy az okirat elfogadása révén a bírónak ezt a lépést az értelmező reflexiót és döntést kizárva kell megtennie. A bizonyítási folyamat, a valóság megállapítása így körbenforgóvá válik: előfeltételezi azt a jelentést (taggyűlés_{Gt}), amely a vita tárgya, és amely azt is megszabhatja, hogy az igazságszolgáltatás milyen bizonyítékokat vár el.

3.3. Hallgatói elvárások és a hatalmi ágak minőségbiztosítása

Ha a kérdést a topikus potenciál és a hallgatói elvárások felől közelítjük meg, a felperesi (személyvédelmi) perspektíva a jogi környezetre optimalizált. A személyvédelmi perspektíva felől minden érintett, 'hírbe hozott' szereplő számára más-más topikus potenciál áll rendelkezésre, hogy védje jó hírnevét, így a prezentációs eszközök kiválasztásánál az érintettek köre felhasználhatja a legkönnyebben sikerre vezető taktikát. Az eljárást indító *személy* és a támadott *tartalmi elemek* kiválasztása segítheti a bírót abban, hogy minél egyértelműbben megítélhető legyen a sajtó-helyreigazítás (például a jogi személyt érintő kérdésekben bizonyos kifejezések használatát a Gt. alapján kell vizsgálni). A bírói indoklás is tipikusan úgy argumentált, hogy a bírót az őt esetlegesen felülbíráló jogi fórum felé fogalmazza meg argumentatív üzenetét (3. ábra).

A szöveg- és sajtóvédelmi perspektívából az oknyomozó újságíró hallgatósága a közvélemény, célja az állampolgár megismertetése olyan folyamatokkal, amelyekről egyébként nem értesülne (4. ábra). A jogi környezet beágyazott egy tágabb társadalmi diskurzusba, és ez alakítja a közvélekedést: ha nem a releváns kérdésben marasztalják el a szerkesztőséget és nem is a releváns szereplő perelt (az ismert közszereplők helyett egy kis cég kezdeményez eljárást), akkor nem teljesülnek a hallgatói elvárások az igazságszolgáltatás felé (ezeket részletesen bemutattuk a 3. szakasz elején).

3–4. ábra Személyiségvédelmi (felperesi) pozicionálás és Szövegvédelmi (alperesi) hermeneutika⁴⁸

⁴⁸ Forrás: saját szerkesztés.

A sajtótermék megbízhatóságával szemben támasztott követelmény a negyedik hatalmi ág minőségbiztosítását érinti, míg a szövegvédelmi perspektíva az első három hatalmi ág kontrollját. A szigorú minőségbiztosítás a joggyakorlaton keresztül érvényesül, ennek hatása azonban a bemutatott esetekben erős véleménypolarizációval járt. A reputációvédelem, a végrehajtói hatalmat érintő sajtóperek hatottak az *ÉS*, valamint az (oknyomozó) újságírás megítélésére, de egyben az igazságszolgáltatási funkció értékelésére is, hiszen a társadalmi diskurzus számára más relevancia-kritériumok érvényesültek, az elsőfokú döntés a közvélemény szöveg-értelmezése felől volt a *helyesebb* döntés, míg a másodfokú döntésben a jogi argumentáció számára *könnyebb bizonyítási utat* kínáló pertaktika érvényesülhetett.

4. Összegzés

Elemzésünk a 'hatalmi ágak' működését és megítélését közvetlenül és áttételesen befolyásoló (argumentatív) performatív cselekvés dinamikáját vizsgálta. Felismerve, hogy egy sajtóanyag értelmezésekor jelentős hermeneutikai mozgástere lehet egy bírónak, általánosítható eszközöket kerestünk, amelyek egy (formalizálható) érvelélméletben segítenek értelmezni az első- és másodfokon eltérő döntéseket. A stratégiai manőverezés keretmodelljét a sajtó-helyreigazítás jogorvoslati folyamatának és társadalmi megítélésének példáin keresztül bemutatva azt találtuk, hogy a jogi értelmezés a konstruktív bizonyítási folyamatokban többszörösen aluldeterminált, hiszen bírói hatáskörbe vonja annak megítélését, hogy milyen vitatípusba tartozik a véleménykülönbség (például tudományos-e vagy sem), vagy akár azt, hogy egy szöveghelynek mi a jelentése (tartalmaz-e tulajdonviszonyt a 'Fidesz-cég' kifejezés), vagy, hogy a jelentést milyen módon tekinti meghatározhatónak.

Kiemeltük a retorikai és a dialektikai célok biztosította mozgástéren belül létrejövő manőverezés három elemezhető aspektusát, az érvelők számára adott topikus potenciált, a használt prezentációs eszközöket és a hallgatói elvárásokat. A jogi eljárás *hivatott* az eredeti jelentés transzlációját biztosítani, azonban azt láttuk, hogy a 'felperesi személy' stratégiai megválasztásával a bizonyítási (topikus) lehetőségek jelentősen eltérhetnek (lásd a bizonyító erejű magánokirat példáját). A 'megfelelően' érintett (perlési eséllyel rendelkező) ágens kiválasztása hathat a bírói *jelentésattribúció*ra.

A konkrét szöveg értelmezésekor a PK. 12. a bírót nyitott, értelmezést és hermeneutikai munkát végző ágensnek tekinti. Az eltérő első- és másodfokú ítéleteket manőverezési variánsoknak tekintve az látszik, hogy a rendelkezésre álló jogszabályi környezet (és az ítéletek megalapozásában használt konkrét perdokumentumok) lehetővé teszik, hogy az eljárás formai aspektusai következtében ('a taggyűlés nem taggyűlés volt') ne érvényesülhessen a PK 12. hermeneutikai értelmezést elváró aspektusa: 'nem lehet a használt kifejezéseket elszigetelten vizsgálni, tekintettel kell lenni a szöveggörnyezetre is'. Tanulmányunkban nem vizsgáltuk, hogy milyen értelemben tekinthető prudens hermeneutikai gyakorlatnak a jogi értelmezés során a szöveg-értelmezés kizárása.

Nem a társadalmi jelentőségét hangsúlyoztuk a hermeneutika procedurális kizárásának, bár érdemes megjegyezni, hogy a társadalmi intézményeink bizalomvesztésében ilyen típusú folyamatok lehetséges okokként azonosíthatók. Társadalmi intézményeink stabilitása összefügg azok megítélésével és a dinamika feltárása hozzájárulhat ahhoz,

hogy jobban megérthetjük az intézményekbe vetett bizalmat veszélyeztető közösségi véleménypolarizációt. A jogi intézményrendszerben megjelenő értelmezési gyakorlatok a társadalom egyéb rendszereivel interakcióban állnak, a sajtóban a jogi eljárások értékelése hat a joggyakorlat megítélésére. Példánkban a politikusi reputációvédelem során mind az oknyomozó-tényfeltáró újságírás, mind az igazságszolgáltatás reputációs károkat szenvedett.